

Het slachtoffer en de straf

P.M. Schuyt

Mevr. mr. drs. P.M. Schuyt is universitair docente straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden en redacteur van dit blad.

Het slachtoffer neemt een bijzondere plaats in het strafrecht in. Het speelt geen actieve rol in het strafproces: het strafrecht betreft de dader die zich tegenover de overheid moet verantwoorden voor zijn strafbare daad. Gedurende de laatste vijftig jaar heeft het slachtoffer iets meer voet aan de grond gekregen binnen het strafrecht, met als voorlopig sluitstuk de mogelijkheid om zich tijdens het onderzoek ter terechtzitting uit te laten over de gevolgen van de strafbare daad. Welk effect deze uitlatingen hebben in het strafproces staat niet vast: de verklaringen kunnen in ieder geval niet als bewijsmiddel worden gebruikt, maar ze beïnvloeden mogelijk wel de strafoplegging. Voor wat betreft de straftoemeting heeft het slachtoffer altijd al een rol gespeeld. Een belangrijke factor bij het bepalen van de straf zijn de gevolgen van het strafbare gedrag. Aangezien die gevolgen in veel gevallen verbonden zijn aan een slachtoffer –en kunnen verschillen naarmate slachtoffers van elkaar verschillen– kan het slachtoffer op indirecte wijze van invloed zijn op de straf. Maar los van de rol die het slachtoffer speelt als ‘subject’ van de gevolgen, komt het slachtoffer de laatste tijd ook op een andere manier naar voren in het debat over de straf.

Een voorbeeld daarvan, dat uitgebreid in de media is besproken, is de uitspraak van de politierechter in Amsterdam van 26 mei 2009.¹ In deze zaak werd de verdachte veroordeeld voor onder andere bedreiging, wederspannigheid en mishandeling van een slachtoffer met een bijzondere kwalificatie, namelijk die van opsporingsambtenaar. Juist vanwege deze bijzondere kwalificatie eiste de officier van justitie “een dubbel zo hoge straf dan in het geval dat het geweld zich had gericht tegen een willekeurige burger en niet tegen iemand met een openbare functie”. De raadsman van de verdachte had de kwalificatie van het slachtoffer juist aangevoerd als strafvermindingsgrond.

1 *LJN* BI6650.

Volgens hem moeten opsporingsambtenaren meer kunnen hebben en uitlatingen niet direct opvatten als een bedreiging. Met de officier van justitie was de politierechter het eens dat een ambtenaar in functie niet zomaar een slachtoffer is, maar een slachtoffer dat door het mishandelen en bedreigen wordt aangetast in zijn of haar gezag. Bovendien blijkt uit deze handelingen een gebrek aan respect voor het openbaar gezag, aangezien politieambtenaren in functie zich bezighouden met de naleving van op democratische wijze tot stand gekomen regels, aldus de politierechter. Met de raadsman van verdachte is de politierechter het eens dat "een politieambtenaar zich bij de aanvaarding van zijn functie [dient] te realiseren dat hij onvermijdelijk geconfronteerd gaat worden met personen die geagiteerd of boos zijn [...]. Het omgaan met agressieve personen en met personen met ander ongewenst en soms angstaanjagend gedrag behoort nu eenmaal bij het functioneren als politieambtenaar." Daarin verschilt de politieagent van bijvoorbeeld een ambulancebroeder, aldus de politierechter. De functie van het slachtoffer speelt dus wel een verhogende rol bij het bepalen van de straf, maar is geen reden om de straf te verdubbelen. Op 1 december jongstleden deed het Gerechtshof Amsterdam uitspraak in het hoger beroep in deze zaak.² Ook dit gerecht besteedt aandacht aan de specifieke functie van het slachtoffer in verband met de opgelegde straf: "Functionarissen als voornoemd, werkzaam in het publieke domein ten dienste van de burger, hoeven zich een dergelijke belediging niet te laten welgevalen en verdienen naar het oordeel van het hof extra bescherming tegen agressieve of gewelddadige bejegening." Ook het hof is van oordeel dat dit een aanzienlijke verhoging van de straf rechtvaardigt, maar het betekent volgens het hof niet dat de in dit soort gevallen gebruikelijke straf moet worden verdubbeld, zoals ook in hoger beroep werd geëist. Deze uitspraken geven stof tot nadenken en maken discussie mogelijk over de betekenis van de aanwezigheid van een bijzonder slachtoffer bij de strafoplegging.

De uitspraak van de politierechter deed stof opwaaien, aangezien –ten onrechte– werd beweerd dat de ambtelijke functie van het slachtoffer geen rol zou spelen bij het bepalen van de straf. De politierechter heeft uitdrukkelijk aangegeven dat de functie wel degelijk een strafverhogende werking heeft gehad: "Duidelijk dient wel te zijn dat de omstandigheid dat de bedreigingen en agressie van verdachte waren gericht tegen ambtenaren in functie, een strafverhogende omstandigheid is, ook al heeft de wetgever dat [...] niet expliciet bepaald." Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat ook bij de totstandkoming van het Wetboek van Strafrecht discussie werd gevoerd over de strafverho-

² LJV BK4963.

gende betekenis van een bepaalde functionaris als slachtoffer. Uiteindelijk heeft de wetgever in twee titels uit het tweede boek van het Wetboek van Strafrecht, te weten 'Belediging' en 'Mishandeling', de hoedanigheid van het slachtoffer als strafverhogende factor opgenomen; als delicten uit deze titels tegen een ambtenaar worden begaan, wordt de maximale straf met een derde verhoogd. De reden hiervoor was dat met het gegeven dat deze misdrijven worden begaan tegen een ambtenaar in functie het openbaar gezag wordt aangetast.³ Zo bezien is de vraag of een politieagent 'meer moet kunnen hebben' dan een andere ambtenaar in functie of een ander slachtoffer helemaal niet relevant voor de vraag naar de op te leggen straf. Het kan hooguit relevant zijn voor de vraag naar het bewijs van belediging of bedreiging, omdat een politieagent vanuit zijn functie wellicht meer moet kunnen verdragen en minder snel beledigd zou moeten zijn.⁴

Voor mishandeling en belediging heeft de wetgever dus expliciet bepaald dat de functie van het slachtoffer strafverhogend werkt. De politierechter breidt dit uit tot het delict van bedreiging. De rechter kan dat natuurlijk doen, het staat hem –of in dit geval haar– immers vrij om te bepalen welke factoren meewegen bij de straftoemeting. Bovendien gebruiken de politierechter en het hof dezelfde argumenten om de strafverhoging te rechtvaardigen als de wetgever destijds deed: met het bedreigen van de ambtenaar wordt het openbaar gezag aangetast. De consequentie van het feit dat de wetgever deze factor niet heeft opgenomen bij de delictsomschrijving van bedreiging is echter wel dat de rechter gebonden is aan de maximale straf op het delict staat en die voor alle slachtoffers geldt. Ook is het wellicht minder dwingend om de functie van het slachtoffer te laten meewegen bij de strafbepaling.

De bredere werking die door de politierechter en het hof in deze zaken wordt toegekend aan het slachtoffer met een bepaalde functie is ook geheel in lijn met de politieke discussie in 2006 op dit punt is gestart; het is niet ondenkbaar dat in de toekomst meer delicten worden uitgebreid met een zogenaamde gekwalificeerde variant, waarin de persoon of hoedanigheid van het slachtoffer reden is voor een hoger strafmaximum. Zo hebben de staatssecretaris van Justitie en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties reeds aangegeven dat ze voornemens zijn agressie en geweld tegen publieke functionarissen ferm aan te pakken. Het uitbreiden van het aantal gekwalificeerde delicten zou daarvan onderdeel kunnen zijn.⁵ Zo ver is het

3 Zie H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*, deel II, Haarlem: H.D. Tjeenk Willink, 1891, p. 455.

4 Zie in dit kader o.a. HR 22 september 2009, *IJN* BI5623.

5 Zie o.a. *Kamerstukken II* 2006/07 28684, nr. 100 en 2008/09 29628, nr. 204. Zie in dit kader ook het door de Universiteit Tilburg verrichte en eind 2008 gepubliceerde onderzoek

->

nog niet, maar dat de ambtenaar als bijzonder slachtoffer ook nu al uitdrukkelijk aanwezig is laat de bovenstaande zaak reeds zien. Dit is ongetwijfeld te danken aan de rol die het openbaar ministerie hierin speelt. Zo is in de richtlijn voor strafvordering de percentuele invloed van de delictspecifieke factor "het slachtoffer kwalificeert de strafmaat" verhoogd van 100% naar 150% in de gevallen "dat het misdrijf is gepleegd jegens ambtenaren en andere beroepsbeoefenaren in de rechtmatige uitoefening van hun bediening of beroep".⁶ De rechter gaat in die enorme verhoging vooralsnog niet geheel mee, maar duidelijk is wel dat alle neuzen op dit punt dezelfde kant op staan: een bijzonder slachtoffer rechtvaardigt een bijzondere straf, wellicht in de toekomst zelfs een uitbreiding van het aantal bijzondere strafbepalingen.

-> "Evaluatie van de strafvorderingsrichtlijn kwalificerende slachtoffers", dat op 3 november 2009 aan de Tweede Kamer is aangeboden.

⁶ Deze verhoging was oorspronkelijk als tijdelijke maatregel bedoeld, maar is na talloze verlengingen inmiddels structureel (*Stcr.* 28 augustus 2009, nr. 12773).